

Fractieafsplittingsen in Nederland

Het verband tussen partij- en fractiekenmerken en afsplitsingen nader onderzocht

Maike Sonderen

s 1513834

Bachelorproject Politicologie

De Interne Organisatie van Nationale Parlementen

Faculteit der Sociale Wetenschappen, Universiteit Leiden

Begeleider: dr. T. A. Mickler

18 juni 2018

Aantal woorden: 7.119

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	3
2. Theorieën en hypothesen.....	6
2.1 Fractieafsplittingsen.....	6
2.2 Partij- en fractiekenmerken en afsplittingsen.....	7
3. Methode.....	10
3.1 Casusselectie.....	10
3.2 Methode van data-analyse.....	11
3.3 Problemen en beperkingen.....	12
4. Resultaten.....	14
5. Conclusie en discussie.....	19
Bibliografie.....	22
Bijlagen.....	26
Bijlage I Grafische weergave fractieafsplittingsen Tweede Kamer sinds 1946.....	26
Bijlage II Overzicht fractieafsplittingsen Tweede Kamer sinds 1946.....	27
Bijlage III Lijst van gebruikte afkortingen	31

1. Inleiding

Fractieafsplittingsen in de Tweede Kamer zijn in Nederland geen onbekend verschijnsel. Tussen 1917 en 2017 hebben er 60 gevallen van afsplittingsen plaatsgevonden. Met name na de Tweede Wereldoorlog is er een flinke stijging te zien van het aantal gevallen (bijlage I) (Waling, 2017; p. 14), die zich deze eeuw alsmaar heeft doorgezet. Hierdoor telt de huidige Tweede Kamer maar liefst 13 verschillende fracties en is het onderwerp fractieafsplittingsen beduidend actueel. Zowel in het publieke als politieke debat wordt de discussie omtrent dit onderwerp groter en steeds vaker gaan fractieafsplittingsen gepaard met beschuldigingen van zetelroof. Zo kregen de afsplittingsen van Kuzu/Öztürk, Houwers en Monasch enorm veel kritiek en doken er stemmen op de regels omtrent dit fenomeen aan te scherpen (Tweede Kamer, 2015; Waling, 2017, p. 15). Bovendien brengen afsplittingsen belangrijke implicaties met zich mee. Ten eerste verandert met een afsplitsing de balans binnen het parlement zonder dat daar verkiezingen aan te pas komen, en daarmee in feite de aard van representatie (Desposato, 2006). Daarnaast kan een fractieafplitsing de mogelijkheid voor de kiezer om zijn volksvertegenwoordiger(s) verantwoordelijk te houden in gevaar brengen (Heller & Mershon, 2009), kan het de beleidsvorming beïnvloeden en zelfs de stabiliteit van overheden in het geding brengen (Giannetti & Laver, 2001). Hierdoor wordt het fenomeen belangrijk om te bestuderen.

Maar waarom splitsen volksvertegenwoordigers zich af? De verklarende factoren voor afsplittingsen zijn breed gedekt binnen de literatuur. Reeds gedane onderzoeken wijzen uit dat afsplitsers pogen overwinningen te behalen. Zo kan de kans op herverkiezing of verkiezingswinst van belang zijn, of het zoeken naar carrièrekansen binnen het parlement. Bovendien kunnen zij zich afsplitsen om meer invloed te kunnen uitoefenen op beleid (Aldrich en Bianco, 1992). Daarnaast wordt er beargumenteerd dat wanneer volksvertegenwoordigers zich afsplitsen, zij zich veelal aansluiten bij een andere partij binnen dezelfde ideologische familie. Bovendien trekt de grootste partij in het parlement, onder de voorwaarde dat zij groot genoeg zijn om het parlement te domineren, doorgaans de meeste afsplitsers aan, omdat daar de meeste kansen worden gezien om de politieke agenda te beïnvloeden (Laver en Benoit, 2003; Mershon, 2014, pp. 3-7).

Ook zijn er andere verklarende factoren voor afsplittingsen aan te wijzen. Een verband is gevonden tussen de mate van fractiediscipline en partijafsplittingsen. Heller en Mershon (2008) ontdekten dat hoe gedisciplineerder een fractie is, hoe eerder deze een afsplitsing zou ondervinden als gevolg hiervan, waardoor gesteld kan worden dat de mechanismen waardoor discipline wordt uitgevoerd invloed hebben op de frequentie van fractieafsplittingsen (Volpi, 2017, p. 3). Daarnaast kan de dominantie van een fractie binnen het parlement van invloed zijn

op afsplitsingen (Laver & Benoit, 2003; Heller & Mershon, 2005; Thames, 2007; McLaughlin, 2011; Mershon, 2014), maar bevindingen hierover zijn tegenstrijdig. Tot slot is onderzocht hoe ideologie en de ideologische samenhang van een fractie afsplitsingen kunnen beïnvloeden. Desposato (2006) stelt dat binnen partijen die ideologisch onsamenhangend zijn, of een zwakke ideologische cohesie kennen bij volksvertegenwoordigers in de partij, afsplitsingen vaker voorkomen.

Veel van dit onderzoek is gebaseerd op het fenomeen ‘party switching’, een term die een wisseling veronderstelt van een volksvertegenwoordiger naar een andere, al bestaande partij. Dit is in vrijwel alle landen de voornaamste vorm van afsplitsing. Daarbij richten studies zich veelal op specifieke casussen waarin afsplitsingen frequent voorkomen. Voorbeelden zijn Italië (Heller & Mershon, 2005, 2008; Di Virgilio et al., 2012), Brazilië (Desposato, 2006), de Verenigde Staten (Castle & Fett, 2000) en Japan (Reed en Scheiner, 2003). Naast deze single-casestudies zijn er ook studies uitgevoerd met vergelijkend onderzoek tussen landen. O’Brien en Shomer (2013) vergeleken op deze wijze twintig democratieën op basis van afsplitsingen en voerden Klein (2016) en Volpi (2017, 2018) ook vergelijkende studies uit.

Het valt echter op dat variabelen op partij- dan wel fractieniveau relatief weinig aandacht krijgen, ondanks de impact die deze kenmerken kunnen hebben op het besluit van een parlementariër om zich af te splitsen (Volpi, 2017, p. 2). In de meeste parlementaire democratieën worden politieke partijen als belangrijkste actoren in het parlement beschouwd. Daarmee vormen ze het fundament van de democratie. Ze organiseren besluitvorming, bemiddelen tussen belangen en structureren de loopbanen van politici (Volpi, 2018; O’Brien & Shomer, 2013; Mershon, 2014). De context waarin een partij zich begeeft heeft invloed op het gedrag van de partij, die vervolgens als institutie bepalend kan zijn voor de waarschijnlijkheid van een fractieafplitsing. Dit komt voort uit de aanname dat fractieafplitsingen bepaalde kosten met zich meebrengen op het moment dat een volksvertegenwoordiger zijn/haar partij verlaat (Mershon, 2014, p. 3; Nielsen et al., 2018, p. 2). Het doel van dit onderzoek is bij te dragen aan de verklaring voor fractieafplitsingen, door te kijken naar partij- en fractiekenmerken. Hiertoe is de volgende vraag opgesteld: hoe kunnen partij- dan wel fractiekenmerken bijdragen aan de verklaring voor fractieafplitsingen? Om dit in kaart te brengen wordt er gekeken naar partijenkenmerken en de kans op een afsplitsing.

Nederland is een relevante casus om dit te onderzoeken. Binnen de literatuur is een bias te vinden in landen waarbinnen party switching frequent voorkomt. Echter, afsplitsingen komen in veelal westerse, door partijen gedomineerde, politieke systemen in veel mindere mate voor. Door deze oververtegenwoordiging van landen met veel afsplitsingen kan het fenomeen

overschat worden (Nielsen et al., 2018, p. 2). Nederland is een parlementaire democratie waarin relatief weinig afsplitsingen voorkomen, slechts 57 gevallen sinds 1946, en daarmee een nauwelijks onderzochte casus. Toch is het interessant om Nederland nader te bekijken, wegens de stijging in het aantal gevallen. Over het feit dat er een toename van het aantal fractieafplitsingen heeft plaatsgevonden bestaat geen twijfel, maar over de verklaring wordt nauwelijks geschreven in de literatuur. Wanneer er wel over deze stijging wordt gesproken, wordt veelal het argument van een veranderend politiek landschap aangedragen. In de onrustige jaren zestig en zeventig, ten tijde van de ontzuiling, was partijvernieuwing een actueel thema in Nederland. Het politieke landschap veranderde hierdoor, het aantal zwevende kiezers nam sterk toe en stemgedrag van de burger werd in mindere mate bepaald door religieuze en sociale aspecten. Dit resulteerde erin dat intern conflict steeds moeilijker te beheersen werd en Kamerleden veelvuldig uit hun fractie traden (Waling, 2017; p. 14; Lucardie et al., 2007, pp. 137-138; p. 125). Echter, hierdoor wordt maar een gedeelte van de stijgende lijn verklaard.

Bovendien kan de vraag worden gesteld of dat de in de literatuur genoemde beweegredenen voor party switching ook op de Nederlandse casus toepasbaar zijn. Het is in Nederland nauwelijks mogelijk om je af te splitsen om vervolgens over te stappen naar een andere fractie in het parlement, omdat zittende partijen over het algemeen geen volksvertegenwoordigers uit andere fracties accepteren (Van Vonno, 2016 p. 166). Afsplitsers in Nederland gaan voornamelijk verder als afzonderlijke fractie en in enkele gevallen richten ze nieuwe partijen op. Omdat Nederland geen kiesdrempel heeft wordt dit een stuk makkelijker.

De fractieafplitsingen in Nederland kunnen grofweg worden ingedeeld in drie categorieën, namelijk een afsplitsing op basis van een persoonlijk conflict, de politieke koers of ideologische grondslag van de partij of een combinatie van deze twee (Lucardie et al., 2007). Daarnaast is er ook een mogelijkheid dat een lid geroyeerd wordt uit de fractie. Nederland kent daarnaast twee gevallen van een conflict over een plaats op de lijst, is er een enkel Kamerlid dat zijn zetel ter beschikking stelt aan de partij en is er een enkel geval van party switching bekend. Kamerlid Dijkman splitste zich in 1983 af van het CDA¹ en ging samen met Kamerlid Scholten als onafhankelijke fractie verder. Twee jaar later besloot hij zich ook hiervan af te splitsen en zich aan te sluiten bij de al zittende PPR (Lucardie et al., 2007, p. 143). Het vormen van een onafhankelijke groep na een afsplitsing kan op korte termijn verdiensten opbrengen, maar in veel gevallen komt het neer op het eind van de politieke carrière van de afsplitser, omdat deze bij nieuwe verkiezingen vaak niet wordt herkozen. Bovendien zijn er sinds de

¹ Een lijst met alle gebruikte afkortingen voor politieke partijen in dit onderzoek is te vinden in bijlage III

Tweede Kamerverkiezingen van maart 2017 een set maatregelen van kracht die potentiële afsplitsers moet ontmoedigen. Zo worden hun spreektijd en status beperkt en kan er geen onafhankelijke fractie meer worden gevormd. Daarnaast krijgen ze de status van ‘groep’ en wordt hen het fractiebudget onttrokken (Waling, 2017, pp. 16-18). In termen van electoraal gewin is het voor de Nederlandse afsplitser dus gunstiger bij de eigen fractie te blijven (Van Vonno, 2016).

In dit onderzoek zullen vier variabelen worden getest op fractieafsplitsingen. Hierbij wordt er gekeken naar de kans op een afsplitsing. Allereerst zullen de theorieën uiteengezet worden met betrekking tot de invloed van partij- dan wel fractiekenmerken op afsplitsingen. Hieruit worden vier hypothesen geformuleerd die vervolgens getoetst worden. De bevindingen zullen daarna zowel gepresenteerd als geanalyseerd worden. Het onderzoek zal afsluiten met de voornaamste conclusies en een discussie.

2. Theorieën en hypothesen.

2.1 Fractieafsplitsingen

Met een fractieafsplitsing wordt bedoeld dat een volksvertegenwoordiger zich afscheidt van de partij waarvoor hij/zij bij de laatste verkiezingen gekozen is. Afsplitsingen komen voor wanneer parlementsleden veranderen van partijvoorkeur (Mershon 2014; O’Brien & Shomer, 2013; Meija Acosta, 2004; Tweede Kamer, 2015). Er zijn verschillende mogelijkheden voor een volksvertegenwoordiger wanneer deze besluit om uit de fractie te stappen: het lid kan een onafhankelijke groep binnen het parlement vormen, een nieuwe partij oprichten of kan zich aansluiten bij een andere, op dat moment gezetelde fractie (Van Vonno, 2016, p. 162). Ook is het mogelijk dat er als gevolg van afsplitsingen er een splitsing in de partij plaatsvindt of een fusie. Een splitsing betekent dat een fractie zich splitst in twee of meer nieuwe partijen. Een fusie houdt in dat twee of meer fracties zich samenvoegen tot een nieuwe fractie (Heller & Mershon, 2009, pp. 8-9). Fractieafsplitsingen ontstaan doordat de opbrengsten van een afsplitsing zwaarder wegen voor een volksvertegenwoordiger, dan de kosten ervan, wanneer hij/zij in de huidige fractie zou blijven. (Desposato, 2006; Heller & Mershon, 2008, pp. 912-913; Van Vonno, 2016, p. 162; Owens, 2003). Volksvertegenwoordigers scheiden zich van de partij af op het moment dat hun idealen niet meer passen bij de partij en dat de kosten die gemaakt worden bij het afsplitsen, bijvoorbeeld verschillende institutionele regels, het deelnemen aan een regeringscoalitie of andere kenmerken van het partijsysteem, te

overbruggen zijn (Owens, 2003, pp. 18-19). Fractieafsplittingsen zijn hierdoor een individuele keuze van de volksvertegenwoordiger om uit de partij te stappen.

Wat betreft de verklaringen van fractieafsplittingsen kan er een onderscheid worden gemaakt tussen twee verschillende benaderingen: een strategische en institutionele (Mershon, 2014, pp. 2-3). Vanuit een verschillend perspectief onderzoeken zij op eigen wijze fractieafsplittingsen. Binnen de eerstgenoemde wordt er gefocust op de individuele motivatie van volksvertegenwoordigers om te veranderen van partijvoorkeur. Deze benadering is gebaseerd op de assumptie dat politici rationele actoren zijn die specifieke doelen nastreven en zich afsplitsen ten behoeve van het halen van deze doelen. Dit hangt grotendeels samen met (electorale) ambities die volksvertegenwoordigers hebben. (Mershon, 2014, p. 3; Volpi, 2017, p. 1). Strøm (1990) verwoordt dit in drie verschillende motieven: vote-, office- en policy-seeking motieven.

De institutionele benadering onderzoekt hoe verschillende macro-level settings de keuze van volksvertegenwoordigers om zich af te splitsen kunnen beïnvloeden. Oorzaken van afsplittingsen worden hier bekeken in het licht van institutionele kenmerken en onderzoek richt zich daarbij voornamelijk op hoe instituties actoren beperken of juist versterken, zoals kiessystemen of regime types (Mershon, 2014, pp. 2-3; O'Brien & Shomer, 2013, p. 115). Om de relatie tussen partij- en fractiekenmerken en afsplittingsen te kunnen onderzoeken zal dit onderzoek zich scharen onder de institutionele benadering voor afsplittingsen. Het wijkt daarmee af van het individuele perspectief om afsplittingsen te verklaren en richt zich uitsluitend op de institutionele factor partij- en fractiekenmerken en de invloed hiervan op afsplittingsen. Hiervoor is gekozen omdat het doel van dit onderzoek niet is om individuele motivaties van parlementariërs te achterhalen, maar partijenkenmerken (macro-level niveau) te kunnen relateren aan de frequentie van afsplittingsen.

2.2 Partij- en fractiekenmerken en afsplittingsen

Afsplittingsen brengen bepaalde kosten met zich mee die kunnen worden bepaald door de politieke context waarin een partij zich begeeft. Deze kosten kunnen aanzienlijk variëren van de ene politieke context tot de andere. Zo is het in het ene land vrij gemakkelijk je af te splitsen zonder consequenties te ondervinden, terwijl er ergens anders een hoog prijskaartje aan hangt. Verschillende elementen dragen bij aan het bepalen van de kosten voor afsplitsing en daarmee het gedrag van een volksvertegenwoordiger. Sommige elementen gaan bijvoorbeeld gepaard met specifieke politieke instituties, zoals het kiesstelsel (Desposato, 2006; Volpi, 2017, p. 2.; Nielsen et al., 2018, p. 2). In het enige vergelijkende onderzoek binnen de literatuur naar

uitsluitend partijkarakteristieken en afsplitsingen, stelt Volpi (2017) dat ook partijenmerken de kosten van fractieafplitsingen kunnen beïnvloeden en daarmee de waarschijnlijkheid op een afsplitsing (p. 2). Volgens Kam (2001, p. 115) is het zo dat de partijvoorkeur van een volksvertegenwoordiger veel meer zegt over zijn/haar gedrag dan de politieke voorkeuren, waardoor beredeneerd kan worden dat partijen verschillend worden beïnvloed aangaande afsplitsingen, afhankelijk van de organisatie van de partij of zijn ideologische kenmerken (Volpi, 2017, pp. 2-3; Volpi, 2018). Vier verschillende variabelen van partij- dan wel fractiekenmerken zullen in dit onderzoek getoetst worden, waardoor kan worden bijgedragen aan de verklaring waarom volksvertegenwoordigers zich afsplitsen in Nederland. Allen zijn dit situationele variabelen die variëren over tijd, maar ook variëren tussen partijen, omdat ze afhangen van verkiezingsuitslagen en beslissingen van relevante politieke actoren (Sieberer, 2006, p. 157). Het is niet zo dat deze te onderzoeken partijkarakteristieken fractieafplitsingen volledig kunnen verklaren. Wel kan er een bijdrage geleverd worden aan de verklaring voor de beweegredenen van afsplitsingen, die kunnen liggen in de institutionele kenmerken van politieke partijen dan wel fracties.

De eerste factor die van invloed kan zijn op een afsplitsing is de positie van de fractie binnen het parlement. Hier berust de macht van een fractie zich in eerste instantie op. De literatuur omtrent partijcohesie stelt dat er een verschil is tussen de eensgezindheid van oppositie- en coalitiepartijen (Sieberer, 2006). Cohesie binnen een partij wordt gedefinieerd als de mate waarin fractieleden uit zichzelf samenwerken om de partijdoelen na te streven (Kam, 2014, p. 1). In feite is dit een eensgezindheid in waarden en opvattingen binnen de partij. Hoe meer cohesie er is binnen een partij, hoe minder snel er conflict tussen een volksvertegenwoordiger en de partij zal ontstaan en er minder snel een afsplitsing plaatsvindt. Coalitiepartijen zouden eensgezinder zijn dan partijen in de oppositie, wegens het belang van eensgezindheid als voorwaarde voor effectief bestuur, maar ook de grotere kans op patronage (Sieberer, 2006, p. 157). Hierdoor zullen regeringspartijen minder te maken hebben met fractieafplitsingen dan partijen die niet in de regering plaatsnemen. Bijkomend is dat regeringspartijen vaker een sterkere positie hebben in parlement, waardoor zij sneller beleid kunnen beïnvloeden en betere carrièreperspectieven kunnen bieden. Zodoende zullen ze ook in deze redenatie meer immuun zijn voor afsplitsers (Mershon, 2014; Mejia Acosta, 2004; Desposato, 2006; O'Brien & Shomer, 2013). Hiertoe kan de eerste hypothese worden opgesteld:

H1: Coalitiepartijen zullen minder vaak afsplitsingen hebben dan oppositiepartijen.

Daarnaast kan de tijd dat een partij vertegenwoordigd is in het parlement van invloed zijn op de waarschijnlijkheid van een fractieafsplitsing. Dit kan worden aangeduid als de mate van institutionalisering van een partij. Lucardie et al. (2007) zeggen hierover dat wanneer nieuwe partijen hun intrede doen in het parlement de kans op afsplitsingen bij deze partijen toeneemt, met name bij partijen die geen sterke ideologische binding hebben. Nieuwe partijen hebben over het algemeen nog geen duidelijk en coherent platform of cultuur, en daardoor ook geen sterke ideologische basis (Nielsen et al., 2018; Volpi, 2017). Wanneer deze er niet is, zal er minder druk zijn voor Kamerleden om zich aan de partijlijn te houden, waardoor er meer ruimte komt voor eigen ideeën. Zodra meerdere volksvertegenwoordigers binnen een partij deze ontwikkelen en ze tegenstrijdig zijn, zullen Kamerleden zich eerder afsplitsen. Hierdoor wordt de mate van institutionalisering gekoppeld aan de ideologische basis van partijen, ervanuit gaande dat deze samengaan. Bovendien kan de mate van institutionalisering daarbij ook de regeringsdeelname of grootte van de partij bepalen (Nielsen et al., 2018; Volpi, 2017, 2018), waardoor de volgende hypothese kan worden opgesteld:

H2: Fracties met een hogere mate van institutionalisering zullen minder fractieafsplitsingen ondervinden dan fracties die nieuw zijn.

Ten derde kunnen de kosten van fractieafsplitsingen gerelateerd worden aan de grootte van de partij. Een grotere partij zal waarschijnlijk meer heterogeen zijn wat betreft de preferenties van alle individuele Kamerleden binnen de partij. Dus hoe groter de fractie is in het parlement, hoe meer kans er is op tegengestelde belangen, waardoor fractieafsplitsingen eerder zullen plaatsvinden (Sieberer, 2006). Grotere partijen voorzien bovendien wel in voordelen en patronage, en vergroten ze daarnaast de mogelijkheid om invloed uit te oefenen op het beleid (Mershon, 2014), waardoor het voor het Kamerlid juist aantrekkelijk blijft om bij de partij te blijven. Verschillende studies hebben dan ook aangetoond dat volksvertegenwoordigers in mindere mate grote partijen verlaten (Meija Acosta, 2004, Heller & Mershon, 2005). Op basis van deze bevindingen kunnen er verschillende patronen worden verwacht:

H3.1: Grotere fracties binnen het parlement zullen meer met afsplitsingen te maken hebben dan kleinere fracties.

H3.2: Grotere fracties binnen het parlement zullen minder met afsplitsingen te maken hebben dan kleinere fracties.

De ideologische positie van partijen kan tot slot ook van invloed zijn op fractieafsplittingsen. In de literatuur wordt beargumenteerd dat Kamerleden van centrumpartijen zich vaker zullen afsplitsen, omdat deze partijen over het algemeen vaag gedefinieerde ideologieën hebben (Nielsen et al., 2018; Meija Acosta, 2004). Dit in tegenstelling tot extremere partijen, die vaak duidelijke partijmanifesten hebben en die ideologisch helder gedefinieerd zijn. Dit zijn partijen die over het algemeen geïsoleerder zijn en daarmee extremer geplaatst zijn op het links-rechts spectrum. Deze partijen hebben vaak een duidelijker platform wat betreft standpunten. Hierdoor zullen extremere partijen eensgezinder zijn dan de middenpartijen. Partijen met ambigue standpunten kunnen vaker coalities steunen, omdat ze flexibeler zijn in standpunten. Hierdoor zullen deze partijen leden aantrekken met uiteenlopende preferenties. Omdat er dus geen duidelijke ideologische basis is, is het voor partijen makkelijker om af te wijken van de partijlijn en zullen hierbinnen eerder afsplittingsen plaatsvinden (Volpi, 2017, 2018; Nielsen et al., 2018).

H4: Fracties met extremere posities op de links-rechts schaal zullen minder afsplittingsen ondervinden dan fracties die zich in het midden van het politieke spectrum bevinden.

3. Methode

3.1 Casusselectie

Om te kunnen bestuderen hoe partijkarakteristieken invloed hebben op fractieafsplittingsen is ervoor gekozen een multivariate analyse uit te voeren binnen de gevalstudie Nederland. Deze casus is bewust gekozen, omdat het een vrij uitzonderlijke casus is waar nauwelijks onderzoek naar is gedaan en bovendien niet goed past binnen de reeds bestaande literatuur. Door Nederland uit te lichten kan worden onderzocht hoe deze casus zich verhoudt tot de status quo wat betreft afsplittingsen. Het onderzoek baseert zich op alle 57 fractieafsplittingsen die in het Nederlandse parlement hebben plaatsgevonden sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog en alle politieke partijen die sindsdien zijn vertegenwoordigd. Omdat de eerste afsplitsing na de oorlog pas plaatsvond in 1958, is ervoor gekozen om het jaar 1956 als beginpunt voor het onderzoek te nemen. Dit is het jaartal waarin de termijn waarin deze eerste afsplitsing valt begint. Door alle gevallen van afsplitsing mee te nemen in het onderzoek kan er een volledig beeld worden geschilderd van de Nederlandse situatie, kan het onderzoek bijdragen aan de literatuur omtrent fractieafsplittingsen en zo meer inzicht geven in hoe afsplittingsen zich manifesteren binnen een parlementaire democratie waarin ze relatief gezien weinig voorkomen.

3.2 Methode van data-analyse

Om de opgestelde hypothesen te testen zal er gebruik worden gemaakt van een logistische regressieanalyse. Omdat de afhankelijke variabele (fractieafsplitsing) dichotoom is, er is namelijk van ofwel een afsplitsing of niet, is deze methode goed toepasbaar. Hierdoor kan worden gekeken naar wat de kans is voor een politieke partij met bepaalde kenmerken (onafhankelijke variabelen), namelijk de positie van de fractie in het parlement, de mate van institutionalisering van de fractie, de fractiegrootte en de ideologische positie van de partij, op een fractieafsplitsing. Het gaat hierbij om het relateren van fractieafsplittingsen aan verschillende predictoren en het meten van de kans op een bepaalde uitkomst, in dit geval een afsplitsing. De eenheid van analyse van dit onderzoek is politieke partijen per termijn, wat betekent dat er voor iedere termijn alle politieke partijen die daarin vertegenwoordigd waren geanalyseerd. Onder een termijn wordt verstaan de periode tussen twee verkiezingen waarin het parlement zetelt. Er is voor gekozen om te beperken tot de laatste termijn waarin een afsplitsing heeft plaatsgevonden, namelijk de afsplitsing Monasch in 2016 onder kabinet Rutte II. Dit betekent dat de termijn vanaf 2017 buiten beschouwing worden gelaten. Tussen 1956 en 2017 hebben zich 18 termijnen voorgedaan en zijn er 30 verschillende partijen vertegenwoordigd geweest in het parlement (Parlement en Politiek b, z.j.). Hierdoor zullen 186 casussen worden geanalyseerd.

Er zal gebruik worden gemaakt van gegevens uit verschillende bronnen. Allereerst moet een onderscheid worden gemaakt of een fractie wel of niet te maken heeft gehad met een fractieafsplitsing tijdens een termijn. Om dit te bepalen wordt er gebruik gemaakt van het overzicht van fractieafsplittingsen gepubliceerd door het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP, 2017) (bijlage II). Vervolgens kan er per termijn worden bekeken of een partij te maken heeft gehad met een afsplitsing.

Hypothese 1 bekijkt de invloed van de positie van een fractie binnen het parlement op een afsplitsing. Hiervoor wordt de vraag gesteld of een partij in een bepaalde termijn in de oppositie zetelt of deelneemt aan de coalitie, en daarmee in de regering plaatsneemt. Zo kan er worden gekeken of partijen vaker deelnemen aan de oppositie of coalitie ten tijde van een afsplitsing. Er wordt hierbij gebruik gemaakt van het Parlementair Documentatiecentrum van de Universiteit Leiden, dat een overzicht biedt van alle kabinetten sinds de Tweede Wereldoorlog (Parlement & Politiek c, z.j.). Wanneer een partij niet genoemd is in het kabinet binnen het overzicht betekent dit automatisch dat het een oppositiepartij behelst.

Om de tweede hypothese te onderzoeken moet er worden gekeken naar hoe lang een politieke partij vertegenwoordigd is in de Tweede Kamer. Deze maatstaf wordt gebruikt als

proxy voor de mate van institutionalisering (Harmel & Janda, 1994; Nielsen et al., 2018, p. 6). Voor iedere partij worden het aantal jaren geteld dat zij hebben plaatsgenomen in het parlement, met als startpunt de eerste termijn waarin een partij werd vertegenwoordigd. Er is gekozen om te meten in het aantal jaren, omdat dit het meest duidelijke overzicht kan bieden voor dit onderzoek. Om dit te berekenen wordt uitsluitend gekeken naar verkiezingsuitslagen, te vinden bij de Kiesraad. Dus wanneer een partij binnen een termijn en daarmee tussen verkiezingen is gevormd, telt alleen de deelname aan de eerstvolgende verkiezingen mee wanneer deze in het parlement terecht komt (Kiesraad, z.j.).

Hypothese 3 bekijkt de grootte van een partij en daarmee de invloed op een mogelijke afsplitsing. De grootte van de partij wordt gemeten aan de hand van het aantal zetels dat een partij heeft behaald tijdens de Tweede Kamerverkiezingen. Om dit te bepalen wordt ook hier gebruik gemaakt van de Databank Verkiezingsuitslagen, die een overzicht biedt van alle uitslagen van Nederlandse verkiezingen (Kiesraad, z.j.). De grootte wordt procentueel gemeten. Het gaat uiteindelijk dus om het aandeel van de zetels dat een fractie heeft. Sinds 1956 telt de Tweede Kamer 150 zetels.

Tot slot zal de vierde hypothese worden geanalyseerd, waarbinnen de ideologische positie van een partij in het parlement vastgesteld moet worden. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de rile-index uit de database van het Comparative Manifestos Project (CMP) (Volkens et al., 2017). De links-rechts positie is de meest relevante scheidslijn voor de Nederlandse casus om extremiteit te bepalen. Deze dataset geeft een goede indicatie weer van de plaatsing van politieke partijen op deze schaal, wegens de vergelijking van de partijprogramma's van de verschillende partijen. Om te kunnen bepalen hoe extreem een partij gepositioneerd is op basis van de links-rechts scheidslijn, wordt de positie uit de CMP-dataset overgenomen. De rile-index loopt van -100 tot 100. Hoe dichterbij de uitersten van de index, hoe extremer deze partij is. Uiteindelijk wordt alle verkregen data samengevoegd in een eigen dataset.

3.3 Problemen en beperkingen

Voordat het onderzoek daadwerkelijk kan worden uitgevoerd zijn er een aantal bijzonderheden die moeten worden uitgelicht. Wat betreft de dataverwerking moet worden opgemerkt dat bij het verwerken van het aantal afsplitsingen in bepaalde termijnen meerdere afsplitsingen plaats hebben gevonden, terwijl sommige termijnen geen enkele afsplitsing kennen. Hierdoor is het aantal afsplitsingen ongelijk verdeeld over de termijnen binnen de onderzoeksperiode. Wel is duidelijk de stijging te zien van het aantal gevallen door de jaren heen. Het valt daarnaast op

dat er maar 24 gevallen van afsplitsing kunnen worden geteld. Dit heeft ermee te maken dat binnen een termijn meermaals verschillende afsplitsingen hebben plaatsgevonden binnen een partij en binnen een termijn. Dit model telt dit als een enkel geval van afscheiding. Daarnaast zijn er gevallen te vinden waarin meerdere Kamerleden van dezelfde partij zich op hetzelfde moment afsplitsen, maar daarbij ook als een enkele afsplitsing worden gezien. Door het kleine aantal afsplitsingen (24) in vergelijking met het aantal niet-afsplittingsen (162) is er een zekere mate van vooringenomenheid in het onderzoek waardoor de resultaten een vertekend beeld zouden kunnen geven (Allison, 2012).

Daarnaast is er in de CMP-dataset voor een significant aantal partijen per termijn de links-rechts positie (rile index) niet bekend. Voor dit onderzoek betekent dit dat er voor een veertigtal partijen per termijn missende waarden zijn. Wel worden, ondanks deze missing values, alle casussen meegenomen in het onderzoek.

Ten derde moet de termijn van kabinet Balkenende II en III worden uitgediept. Balkenende III is een kabinet dat direct is gevormd na de val van Balkenende II (CDA, VVD, LPF) zonder dat er eerst verkiezingen werden gehouden. Hierdoor kan de vraag worden gesteld hoe om te gaan met de afsplitsingen in deze termijn. Lijphart (1984) stelt dat er verschillende criteria zijn om kabinetsperiodes te meten. De belangrijkste en meest relevante voor dit onderzoek zijn dat een nieuw kabinet wordt ingeluid doordat er een verandering in de partijen is die deelnemen aan het kabinet, en doordat er parlementaire verkiezingen worden gehouden (pp. 265-266). Dit laatste criterium is acceptabel, maar er moet voorzichtig mee worden omgegaan wegens de implicaties die het met zich mee kan brengen. Voor nu kan er worden geconcludeerd dat er twee kabinetten zetelden binnen een termijn. Omdat er geen tussentijdse verkiezingen zijn gehouden na de val van Balkenende II was er zodoende geen sprake van een demissionair kabinet, maar een missionair kabinet. In de LPF vond(en) er binnen Balkenende II een afsplitsing plaats en in het derde kabinet maar liefst drie. De LPF is een partij die in het tweede kabinet in de coalitie plaatsnam, maar dat in Balkenende III niet meer deed. Omdat er in dit onderzoek uitgegaan wordt van termijnen, gedefinieerd als de periode tussen verkiezingen, is ervoor gekozen om de twee kabinetten onder een termijn (termijn vanaf 2003) te scharen. De afsplitsingen die binnen de LPF hebben plaatsgevonden worden daarbij gemarkeerd alsof de LPF de gehele termijn aan de coalitie deelnam. Dit heeft de reden dat de partij aan het begin van de termijn coalitiepartij was.

Een punt van orde moet worden gemaakt wat betreft kabinet Rutte I. Dit kabinet bestond uit VVD en CDA, maar het kreeg gedoogsteun van de PVV. Dit kan voor verwarring zorgen met betrekking tot de variabele fractiepositie binnen het parlement. Gedoogsteun houdt in dat

de coalitiepartijen afspraken vast hebben gelegd samen met de PVV over de steun voor toekomstig regeringsbeleid. Het gaat hierbij dus om afspraken waarbij een fractie het kabinet uitsluitend gedooft. Hierom kan worden gesteld dat de PVV als oppositiepartij moet worden gezien wat betreft de variabele fractiepositie (Parlement en Politiek c, z.j.). Wel valt direct op dat in deze kabinetsperiode de PVV veel met afsplitsingen te maken heeft gehad.

Tot slot valt het voornamelijk in de eerste termijnen na 1956 op dat er een aantal heel grote partijen zetelen in het parlement, in vergelijking met de rest van de fracties. Zo bleven de KVP en PvdA tijdens verkiezingen ongeveer altijd rond de vijftig zetels schommelen en kwamen daar achteraan altijd de ARP, CHU en VVD met een zetelaantal tussen de tien en vijftien. De overige partijen behaalden vaak niet meer dan vijf zetels. Deze ongelijke verdeling van grote en kleine partijen geeft aan dat de variabele fractiegrootte ongelijk verdeeld is, waardoor het mogelijk een beperking kan vormen voor het onderzoek.

4. Resultaten

Van de 30 partijen die in de Tweede Kamer vertegenwoordigd zijn geweest, hebben er 18 sinds 1956 te maken gehad met een of meerdere afsplitsingen. De tabellen 1, 2 en 3 omvatten de samenvattende statistieken voor elk van de variabelen die worden getest. Van de 186 geanalyseerde casussen hebben er 24 wel een afsplitsing ondervonden (12,9%) en de overgebleven 162 niet (87,1%) (tabel 1). Daarnaast kunnen er 56 casussen geschaard worden onder coalitiepartij (30,1%) en 130 partijen namen plaats in de oppositie (69,9%) (tabel 2). Om de vraag te kunnen beantwoorden welke karakteristieken invloed hebben op fractieafsplittingsen en in hoeverre hier sprake van is, is een multiële logistische regressieanalyse uitgevoerd. Tabel 4 geeft de output van deze toets weer en toont dat het model met daarin de vier onafhankelijke variabelen niet significant verschillen ($\text{Sig.} \leq 0.05$) van het kale model, waarin nog geen onafhankelijke variabelen zijn meegenomen. Hetgeen betekent dat het model inclusief variabelen *niet* beter bij de data past dan een model zonder deze variabelen. Om deze redenen moet worden aangenomen dat de uitkomsten van het model niet op toeval berusten. Bovendien duidt de Nagelkerke R Square (tabel 5) op een redelijk zwakke samenhang van alle partijkarakteristieken met afsplitsingen, waardoor partij- dan wel fractiekarakteristieken een betrekkelijk slechte indicator zijn voor het voorspellen van een fractieafplitsing.

Tabel 1. Frequentie van het aantal afsplitsingen binnen Nederlandse fracties

	Niveau	N	%
Afsplitsing	Ja	24	12,9
	Nee	162	87,1
Totaal		186	100

Tabel 2. Frequentie van de partijposities van Nederlandse fracties

	Niveau	N	%
Partijpositie	Coalitie	56	30,1
	Oppositie	130	69,9
Totaal		186	100

Tabel 3. Beschrijvende statistieken voor continue variabelen

	N	Range	Minimum	Maximum	Sum	Mean	Std. Dev.
Zetelaantal	186	53	1	54	2700	14,52	15,749
Institutionalisering	186	90	0	90	4983	26,79	23,865
Ideologische positie	144	84,3	-45,6	38,7	-100,9	-,701	19,4828
Valid N (listwise)	144						

Tabel 4. Output logistische regressie: Omnibus Tests of Model Coefficients

		Chi-square	df	Sig.
Step 1	Step	3,452	4	,485
	Block	3,452	4	,485
	Model	3,452	4	,485

Tabel 5. Output logistische regressie: Model Summary

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R Square	Nagelkerke R Square
1	108,887a	,024	,044

- a. Schatting is beëindigd op iteration nummer 5 omdat de schattingen van de parameters veranderden met minder dan 0,001.

Tabel 6 met daarin de Hosmer en Lemeshow test geeft ook weer dat het model niet significant is, maar hierdoor kan wel worden geconcludeerd dat het model goed bij de data past. Deze test moet echter voorzichtig gebruikt worden, wegens het relatief lage aantal cases die in dit onderzoek zijn meegenomen. Wat betreft de interpretatie van de effecten van de onafhankelijke variabelen valt te zien dat geen van de variabelen een significant effect heeft op fractieafsplittingsen. De ongelijke verdeling van het aantal gevallen is waarschijnlijk een van de redenen voor deze niet-significantie. Er is echter meer dan 10% aan events beschikbaar. Omdat de verdeling hierdoor niet extreem scheef is en de Hosmer en Lemeshow test een positieve uitkomst geeft ten behoeve van de significantie van de data en het model is er genoeg reden om dit onderzoek voort te zetten (Allison, 2012).

Tabel 6. Output logistische regressie: Hosmer and Lemeshow test

Step	Chi-square	df	Sig.
1	3,865	8	,869

Tabel 7. Output logistische regressie: Variables in the Equation

		B	S.E.	Wald	df	Sig.	Exp(B)
Step 1a	Partijpositie	-,072	,631	,013	1	,909	,930
	Zetelaantal	,023	,019	1,485	1	,223	1,023
	Institutionalisering	-,016	,012	1,739	1	,187	,984
	Ideologische positie	,015	,014	1,045	1	,307	1,015
	Constant	-1,888	,456	17,184	1	,000	,151

- a. Variabelen ingevoerd bij step 1: partijpositie, zetelaantal, institutionalisering, ideologische positie.

Wat betreft de afzonderlijke variabelen is tabel 7 van belang. Deze vergelijkt alle variabelen en de kans op een fractieafsplitsing. Voor hypothese 1 wordt er verwacht dat coalitiepartijen minder snel afsplitsingen zullen ondervinden dan oppositiepartijen. Er is te zien dat van de 186 casussen die zijn geanalyseerd er 56 partijen in de coalitie hebben gezeten (30,1%) en 130 in de oppositie (69,9%) (tabel 1). Van de 24 afsplitsingen behandeld in de dataset hebben er 16 afsplitsingen plaatsgevonden in de oppositie en acht in de coalitie. Bekijken we de 57 verschillende afsplitsingen, dan zijn er 17 afsplitsers binnen een coalitiepartij geweest en 40 afsplitsers binnen een oppositiepartij. Hierdoor lijkt het erop dat coalitiepartijen inderdaad minder onderhevig zijn aan afsplitsingen. Deze verwachting kan in dit onderzoek worden bevestigd (tabel 7). De odds ratio van de positie van de fracties in het parlement is 0,930. Dit

wil zeggen dat de kans op het plaatsvinden van een afsplitsing bij coalitiepartijen ten opzichte van oppositiepartijen 0,930 keer zo klein is, wat een negatief effect betekent voor deze variabele op het fenomeen fractieafplitsing, maar waardoor er wel kan worden bevestigd dat coalitiepartijen minder te maken krijgen met afsplitsingen in vergelijking met oppositiepartijen. Voor Nederland betekent dit dat partijen die zetelen in de coalitie eensgezinder zijn dan oppositiepartijen.

Voor de tweede hypothese wordt er gekeken naar of de kans op een afsplitsing afhankelijk is van de mate van institutionalisering van een partij. Verwacht wordt dat partijen die langer in de Kamer zijn vertegenwoordigd, minder te maken zullen hebben met fractieafplitsingen dan partijen die nieuwer zijn. In tabel 7 is te zien dat de odds ratio van institutionalisering 0,984 is. Dit betekent dat de kans op het plaatsvinden van een afsplitsing bij een fractie die een jaar langer in de Kamer zetelt dan elke andere fractie 0,981 keer zo klein is als de kans van een fractie die een jaar korter vertegenwoordigd is binnen het parlement. Hierdoor kan de verwachting worden bevestigd. Zo zijn er bijvoorbeeld 6 van het totaal aantal casussen die een afsplitsing hebben ondervonden toen zij nog geen jaar in het parlement zaten. Ook partijen die een jaar (2 casussen), vier jaar (2 casussen), vijf (2 casussen) of zes (1 casus) in het parlement zetel(d)en hebben relatief veel afsplitsingen ondervonden. Een voorbeeld van zo'n jonge partij met afsplitsingen is de AOV. In de enige termijn dat zij vertegenwoordigd waren in de Tweede Kamer ondervonden zij maar liefst 7 afsplitsingen. Al deze Kamerleden stapten uit de fractie na een interne ruzie, onder de noemer persoonlijk conflict (Lucardie et al., 2007, Parlement en Politiek a, z.j.). Uiteindelijk ontstond er een splitsing binnen de partij in 1995 tussen drie fracties (Parlement en Politiek d, z.j.) Ondanks dat dit geteld is als een enkele afsplitsing illustreert het afsplitsingen binnen een nieuwe, ideologische onsamenhangende partij waardoor het een noemenswaardig geval wordt. Het tegenovergestelde is te vinden binnen de SGP, de langst zetelende fractie van Nederland. De partij bestaat sinds 1917 en sinds 1922 is het onafgebroken vertegenwoordigd geweest in de Tweede Kamer. In deze tijd heeft er nooit een afsplitsing plaatsgevonden. De meest voor de hand liggende verklaring hiervoor is dat de SGP bekend staat om haar duidelijke ideologische achtergrond en stabiele achterban (Parlement en Politiek a, z.j.; Parlement en Politiek b, z.j.).

De hypotheses 3.1 en 3.2 hebben betrekking op het zetelaantal van een fractie. Waar de eerste hypothese stelt dat grotere fracties meer met afsplitsingen te maken zouden krijgen, verwacht de tweede het tegenovergestelde. Uit de data blijkt dat er veel kleine partijen in het Nederlandse parlement zetelen, met vaak als tegenhanger een aantal grote vertegenwoordigde partijen, waardoor middenpartijen veelal uitblijven. Deze trend zet zich door tot aan de jaren

2000, al begint hier wel verandering in te komen doordat er steeds meer middenpartijen zetelen in het parlement, waardoor de uitersten worden rechtgetrokken. De odds ratio voor zetelaantal is 1,023 (zie tabel 3). Dit betekent dat de kans op het plaatsvinden van een afsplitsing bij een fractie met meer zetels 1,023 keer zo groot is dan bij een fractie met een zetel minder. Hierdoor kan hypothese 3.1 worden bevestigd en wordt hypothese 3.2 ontkracht. Opvallend, doordat het gros van de literatuur de tweede hypothese bijstaat. Gezien de beperking die deze ongelijke verdeling van de grootte van partijen met zich meebrengt, moet er voorzichtig worden omgegaan met deze resultaten.

Tot slot wordt er verwacht dat partijen met extremere posities op de links-rechts schaal minder afsplitsingen zouden ondervinden dan partijen die meer naar het centrum neigen. Tabel 2 laat zien dat de uitersten van links en rechts in de Nederlandse casus lopen tussen -45,6 en 38,7. Dit geeft aan dat Nederland behoorlijk extreme partijen kent. Zo kan de meest rechtse score worden toegekend aan de PVV en de meest linkse aan de PvdA. Om hypothese 4 te kunnen aannemen is een negatief verband nodig. De resultaten in tabel 3 bevestigen dit niet. De odds ratio van ideologische positie is 1,015. Dit betekent dat de kans dat een partij te maken krijgt met een afsplitsing 1,015 keer groter is voor een partij die een extremere positie aanneemt dan voor een partij die een minder hogere rile-index heeft. Dit betekent dat de verwachting niet kan worden aangenomen. Dit is opvallend, waardoor er een andere verklaring aan ten grondslag moet liggen. Bekijken we de afsplitsingen van extreme partijen nader, dan valt er te zien dat voornamelijk de PVV veel met afsplitsingen te maken heeft gehad, binnen een korte tijd. Tussen 2012 en 2014 moest Geert Wilders afscheid nemen van 6 van zijn fractieleden. Een groot deel van deze afsplitsingen ontstonden als gevolg van de Marokkanenuitspraak van Wilders, die voor velen te ver ging en resulteerde in persoonlijk conflict (Parlement en Politiek a, z.j.).

Conclusie en discussie

Het doel van dit onderzoek was om meer inzicht te krijgen in de relatie tussen partij- dan wel fractiekenmerken en fractieafsplittingsen en daarbij de vraag te beantwoorden hoe deze kenmerken bijdragen aan de verklaring voor fractieafsplittingsen. Een fractieafplitsing is een verandering in partijvoorkeur van een parlementariër die ertoe leidt dat deze besluit uit de fractie te stappen. Daarbij kan hij/zij zich aansluiten bij een andere gezetelde fractie of als onafhankelijke fractie verder gaan. Afsplitsingen brengen belangrijke gevolgen met zich mee: ze kunnen invloed uitoefenen op de politiek, met name in door partijen gedomineerde politieke

systemen. Afsplitsingen veranderen de balans binnen het politieke spectrum, maar ook de electorale band tussen de kiezer en vertegenwoordiger wordt erdoor op de proef gesteld (Nielsen et al., 2018, p. 13).

Door middel van een logistische regressieanalyse is er onderzocht in hoeverre de positie van de fractie in het parlement, fractiegrootte, institutionalisering van een partij en de ideologische partijpositie, invloed kunnen uitoefenen op de kans van een afsplitsing. Dit is interessant omdat het iets kan zeggen over het politieke systeem en de eenheid van partijen in Nederland, en daarnaast meer inzicht kan geven in het maatschappelijke debat wat er op dit moment speelt omtrent zetelroof. Het onderzoek heeft zich geschaard onder de institutionele benadering om afsplitsingen te verklaren, door op macro niveau te bekijken hoe indicatoren de keuze van volksvertegenwoordigers kunnen beïnvloeden om zich af te splitsen.

De resultaten laten zien dat het model dat is gebruikt allesbehalve significant is. Het model met daarin de vier variabelen verschilt niet significant van het kale model waarin nog geen onafhankelijke variabelen zijn toegevoegd. Wat betreft de verwachtingen, kunnen uitsluitend de hypothesen 1, 2, en 3.1 worden bevestigd. Dit betekent dat coalitiepartijen in Nederland minder vaak te maken krijgen met fractieafplitsingen dan oppositiepartijen, dat partijen die langer zetelen in het parlement minder afsplitsingen zullen ondervinden dan nieuwere partijen, dat grotere fracties meer fractieafplitsingen hebben dan kleine fracties, en tot slot dat partijen met extremere posities op de links-rechtsschaal vaker te maken krijgen met afsplitsingen.

Echter toont het model een redelijk zwakke samenhang tussen de verschillende partij- en fractiekenmerken en fractieafplitsingen, en zijn de afzonderlijke variabelen niet significant, waardoor in twijfel moet worden getrokken of partijkenmerken een goede indicator zijn voor het verklaren van fractieafplitsingen in Nederland. Deze negatieve resultaten hangen grotendeels samen met het aantal beperkingen dat het onderzoek kent. De meeste van deze beperkingen vallen onder dat zowel de afhankelijke als de onafhankelijke variabele zetelaantal ongelijk verdeeld zijn. Omdat er in eerste instantie al een klein aantal events (57 fractieafplitsingen) was en deze met het ontwerp en de methode van het onderzoek meer dan gehalveerd is (24 afsplitsingen), ontstaat er een bias in het onderzoek die de resultaten kan beïnvloeden, waardoor er voorzichtig om moet worden gegaan met de uitkomsten. Desalniettemin heeft het inzicht kunnen bieden in de afsplitsingen in Nederland sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog en een goede indicatie heeft weten te geven omtrent kenmerken en afsplitsingen. Er is altijd verbetering mogelijk en daarom zou het goed zijn om partij- en fractiekenmerken te onderzoeken binnen een andere methode. Het verwerken

van de data heeft laten zien dat er kleine problemen en onduidelijkheden ontstonden die resulteerden in scheve verdeling. Door te zorgen dat alle afzonderlijke afsplitsingen worden meegenomen in het onderzoek zal er een evenrediger beeld kunnen ontstaan.

Bibliografie

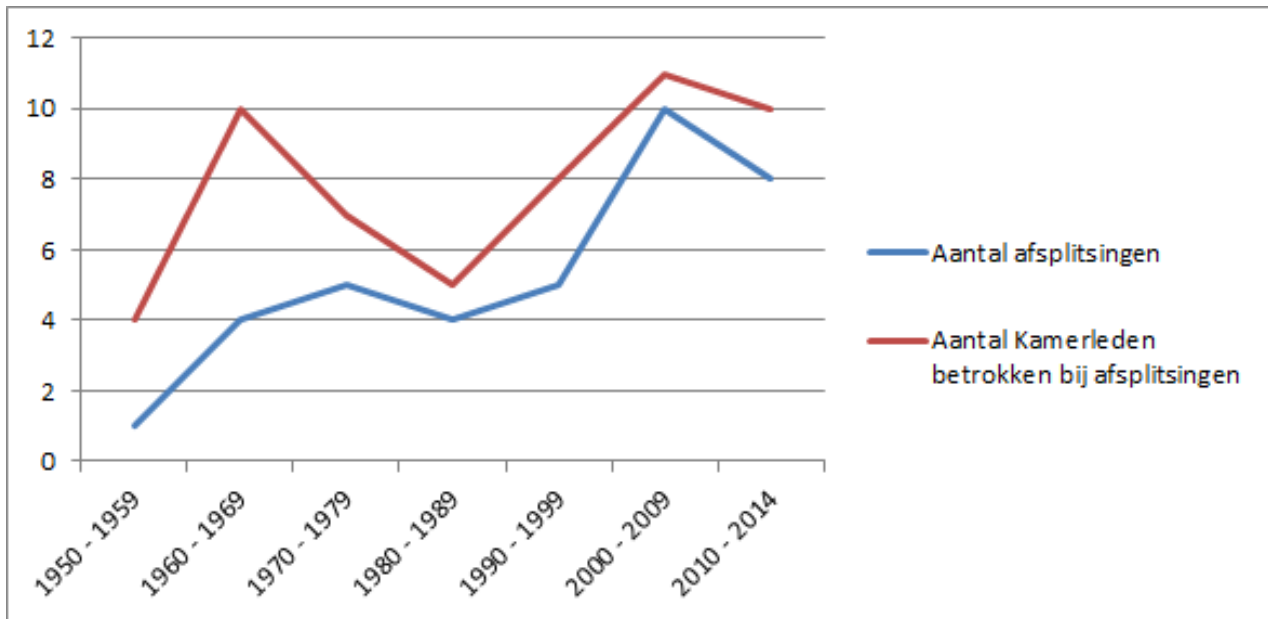
- Aldrich, J. H. & Bianco, W. T. (1992). A Game-Theoretic Model of Party Affiliation of Candidates and Office Holders. *Mathematical and Computer Modeling*, 16, pp. 103–16.
- Allison, P. (2012). *Logistic Regression for Rare Events*. Verkregen via <http://statisticalhorizons.com/logistic-regression-for-rare-events>
- Andeweg, R. B. & Thomassen, J. (2011). Pathways to party unity: Sanctions, loyalty, homogeneity and division of labour in the Dutch parliament. *Party Politics*, 17(5), pp. 655-672.
- Castle, D. & Fett, P. J. (2000). Member Goals and Party Switching in the US Congress. In W. T. Bianco (ed.). *Congress on Display, Congress at Work* (pp. 231–41). Ann Arbor: University of Michigan Press
- Di Virgilio, A., Giannetti, D. & Pinto, L. (2012). Patterns of Party Switching in the Italian Chamber of Deputies, 2008-2011. *Rivista italiana di scienza politica* 42(1), pp. 29–58.
- Desposato, S. (2006). Parties for Rent? Careerism, Ideology, and Party Switching in Brazil's Chamber of Deputies. *American Journal of Political Science*, 50, pp. 62–80.
- Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) (2017). *Overzicht partijafsplittingsen in de Tweede Kamer (vanaf 1946)*. Verkregen via <http://dnpp.ub.rug.nl/content/partijafsplittingsen-de-tweede-kamer-vanaf-1946>
- Giannetti, D. & Laver, M. (2001). Party System Dynamics and the Making and Breaking of Italian Governments. *Electoral Studies*, 20, pp. 529–553.
- Harmel, R. & Janda, K. (1994). An Integrated Theory of Party Goals and Party Change. *Journal of Theoretical Politics*, 6, pp. 259–287.
- Heller, W. B. & Mershon, C. (2005). Party Switching in the Italian Chamber of Deputies, 1996-2001. *Journal of Politics*, 67, pp. 536–59.
- Heller, W. B. & Mershon, C. (2008). Dealing in discipline: party switching and legislative voting in the Italian Chamber of Deputies, 1988–2000. *American Journal of Political Science*, 52(4), pp. 910-925.
- Heller, W., & Mershon, C. (2009). *Political parties and legislative party switching*. New York: Pallgrave Macmillan

- Kam, C. J. (2009). *Party Discipline and Parliamentary Politics*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Kam, C. (2014). Party discipline. In Martin, S., Saalfeld, T., Strøm, K.W. (red.), *The Oxford handbook of legislative studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Kiesraad (z.j.). *Databank Verkiezingsuitslagen*. Verkregen via <https://www.verkiezinguitslagen.nl/verkiezingen/index/2?v=1956&s=Tweede%20Kamer>
- Klein, E. (2016). Electoral rules and party switching: how legislators prioritize their goals. *Legislative Studies Quarterly*, 41(3), pp. 715-738.
- Laver, M. & Benoit, K. (2003). The Evolution of Party Systems between Elections. *American Journal of Political Science*, 47, pp. 215–233.
- Lucardie, A., Marchand, A., & Voerman, G. (2007). Frictie in de fractie. In Hout, E. van der., Lucardie, A., Voerman, G. & W. van der Woude (red.), *Representatie, fractiediscipline en financiering: drie onderzoeken rondom het advies over een nieuw kiesstelsel* (pp. 59-168). Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- McLaughlin, E. (2012). Electoral Regimes and Party Switching: Floor Crossing in South Africa's Local Legislatures. *Party Politics*, 18, pp. 563–579.
- Mejía Acosta, A. (2004). *Ghost Coalitions: Economic Reforms, Fragmented Legislatures and Informal Institutions in Ecuador (1979-2002)* (PhD dissertation, University of Notre Dame). Verkregen via https://www.researchgate.net/publication/35227801_Ghost_Coalitions_Economic_Reforms_Fragmented_Legislatures_and_Informal_Institutions_in_Ecuador_1979-2002
- Mershon, C. (2014). Legislative party switching. In Martin, S., Saalfeld, T., Strøm, K.W. (red.), *The Oxford handbook of legislative studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Mershon, C. & Shvetsova, O. (2013). *Party System Change in Legislatures Worldwide: Moving Outside the Electoral Arena*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nielsen, M. K., Andersen, A. M., & Pedersen, H. H. (2018). Balancing Costs of Legislative Party Switching in the Danish Parliament 1953–2015. *Parliamentary Affairs*.
- O'Brien, D. Z. & Shomer, Y. (2013). A Cross-National Analysis of Party Switching. *Legislative Studies Quarterly*, 38(1), pp. 111–141.
- Owens, J. E. (2003). Part 1: Cohesion: Explaining party cohesion and discipline in democratic legislatures: Purposiveness and contexts. *The Journal of Legislative Studies*, 9(4), pp. 12-40.

- Parlement & Politiek a (z.j.). *Afsplitsingen fracties Tweede Kamer*. Verkregen via https://www.parlement.com/id/vh8lnhrpmxvk/afsplitsingen_fracties_tweede_kamer
- Parlement & Politiek b (z.j.). *Zetelverdeling Tweede Kamer 1946-heden*. Verkregen via https://www.parlement.com/id/vh8lnhronvx6/zetelverdeling_tweede_kamer_1946_heden
- Parlement & Politiek c (z.j.). *Kabinetten 1945- heden*. Verkregen via https://www.parlement.com/id/vh8lnhrplx03/kabinetten_1945_heden
- Parlement & Politiek d (z.j.). *AOV afsplitsingen 1994-1998*. Verkregen via https://www.parlement.com/id/vicxgihvcbo/aov_afsplitsingen_1994_1998
- Reed, S. & Scheiner, E. (2003). Electoral Incentives and Policy Preferences: Mixed Motives Behind Party Defections in Japan. *British Journal of Political Science*, 33, pp. 469–490.
- Sieberer, U. (2006). Party unity in parliamentary democracies: A comparative analysis. *The Journal of Legislative Studies*, 12(2), pp. 150-178.
- Strøm, K. (1990). A Behavioral Theory of Competitive Political Parties. *American Journal of Political Science*, 34(2), pp. 565-598.
- Thames, F. (2007). Searching for the Electoral Connection: Parliamentary Party Switching in the Ukrainian Rada, 1998–2002. *Legislative Studies Quarterly*, 32, pp. 223–256.
- Thomassen, J. & Andeweg, R. B. (2005). Fractiediscipline: vooroordelen en misverstanden. In Voerman, G. (red.), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 2005* (pp. 154-175). Groningen: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen.
- Tweede Kamer der Staten-Generaal (2015). *Notitie over de afsplitsingen van fracties in de Tweede Kamer*. Verkregen via <https://www.tweedekamer.nl/kamerleden/presidium/besluiten>
- Volgens, A., Lehmann, P., Matthieß, T., Merz, N., Regel, S., & Weßels, B. (2017). The Manifesto Data Collection. Manifesto Project [MRG / CMP / MARPOR]. Versie 2017b. Berlijn: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).
- Volpi, E. (2017, April). Party-Level Characteristics and Party Switching: Evidence from Twelve Western European Countries, 1988-2014. Paper gepresenteerd op the ECPR Joint Sessions, Nottingham, Workshop "Rethinking Intra-Party Cohesion in Times of Party Transformation". Verkregen via <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/4537ac40-3fec-4f8b-a40d-ffe4dd4c0f4c.pdf>

- Volpi, E. (2018). Ideology and Party Switching: A Comparison of 12 West European Countries. *Parliamentary Affairs*.
- Vonno, C. M. C. van., (2016). *Archieving party unity: a sequential approach to why MPs act in concert* (Proefschrift, Universiteit Leiden). Verkregen via <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/38275>
- Waling, G. (2017). *Zetelroof. Fractiediscipline en afsplitsing in de Tweede Kamer 1917-2017*. Nijmegen: Vantilt.

Bijlage I. Grafische weergave fractieafsplitsingen Tweede Kamer sinds 1946.

Noot: Grafische weergave van partijafsplitsingen in de Tweede Kamer (vanaf 1946). Herdrukt van Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), 2014, via <http://dnpp.ub.rug.nl/dnpp/node/1736>

Bijlage II. Overzicht fractieafsplittingsen Tweede Kamer sinds 1946.

Datum	Partij	Nieuwe fractie	Kamerleden	Nieuwe partij
7-11-2016	PvdA	Groep Monasch	J.S. Monasch	Nieuwe Wegen
25-3-2015	VVD	Groep Houwers	J. Houwers	n.v.t.
13-11-2014	PvdA	Groep Kuzu/Öztürk	T. Kuzu S. Öztürk	DENK
6-6-2014	50PLUS	Groep Klein	N.P.M. Klein	Vrijzinnige Partij
21-3-2014	PVV	-	J.J. van Klaveren	VNL
20-3-2014	PVV	Groep Van Vliet	R.A. van Vliet	n.v.t.
29-10-2013	PVV	Groep Bontes	L. Bontes	VNL
6-7-2012	PVV	Groep Van Bommel	J.G. van Bommel	n.v.t.
3-7-2012	PVV	Groep Kortenoeven /Hernandez	W.R.F. Kortenoeven M. Hernandez	n.v.t.
20-3-2012	PVV	Groep Brinkman	H. Brinkman	DPK
17-9-2007	VVD	Groep Verdonk	M.C.F. Verdonk	ToN
24-9-2006	LPF	-	B.J. Eerdmans	EénNL
6-9-2006	VVD	Groep Van Schijndel	A.H.W.J. van Schijndel	EénNL

16-8-2006	LPF	-	G.P. van As	n.v.t.
7-7-2006	LPF	Groep Van Oudenallen	H.F.M. van Oudenallen	
23-6-2005	LPF	Groep Nawijn	H.P.A. Nawijn	PvN
3-9-2004	VVD	Groep Wilders	G. Wilders	PVV
3-2-2004	SP	Groep Lazrak	A. Lazrak	n.v.t.
13-10-2002	LPF	Groep Wijnschenk	H.H.R. Wijnschenk	LNP
7-10-2002	LPF	Groep De Jong	W.E. de Jong C.R. Eberhard	Cons.
31-3-1998	AOV	Groep Verkerk	W.J. Verkerk	n.v.t.
6-9-1995	AOV	Groep Nijpels	H.M. Nijpels-Hezemans E.G. Aiking-van Wageningen L.E. Boogaard	S2000
30-5-1995	AOV	-	W.J. Verkerk C.S. van Wingerden	
11-10-1994	AOV	Groep Hendriks	J.M. Hendriks	n.v.t.
21-9-1993	PvdA	Groep Ockels	M.J. Ockels	DNP
21-1-1986	PSP	Groep Van der Spek	A.G. van der Spek	PSO

23-4-1985	RPF	Groep Wagenaar	A.H.D. Wagenaar	AR'85
5-12-1984	CP	Groep Janmaat	J.G.H. Janmaat	CD
8-12-1983	CDA	Groep Scholten/ Dijkman	J.N. Scholten S.J.M. Dijkman	n.v.t.
22-6-1976	D66	Groep Nooteboom	G. Nooteboom	DAC
30-3-1976	CHU	Groep Huijsen	J. Huijsen	n.v.t.
13-9-1971	NMP	Groep De Jong	J.H. de Jong	DMP
9-2-1971	BP	Groep Verlaan	N. Verlaan	Lijst-Van Velzen
14-5-1970	PvdA	Groep Goedhart	F.J. Goedhart W.J. Schuitemaker S. van Veenendaal-Van Meggelen	DS'70
12-12-1968	Groep Harmsen	-	Mr. H. Kronenburg	Democraten 2000
27-6-1968	BP	Groep Harmsen	E.J. Harmsen J. van de Brake W.M. van Harselaar H. Kronenburg	BR
27-2-1968	KVP	Groep Aarden	J.M. Aarden P.J. Janssen A.A.M. Kessel H.W. van Doorn	PPR
13-12-1966	BP	Groep Voogd	P. Voogd	Lijst-Voogd

14-4-1958	CPN	Groep Gortzak	H. Gortzak G. Wagenaar B. Brandsen M.E. Lips-Odinot	SWP
-----------	-----	---------------	--	-----

Noot: Partijafsplitsingen in de Tweede Kamer (vanaf 1946). Bewerkt van Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), 2016, via <http://dnpp.ub.rug.nl/node/386>

Bijlage III. Lijst van gebruikte afkortingen

AOV	Algemeen Ouderen Verbond
AR'85	Anti-Revolutionairen '85
BP	Boerenpartij
BR	Binding Rechts
CD	Centrumdemocraten
CDA	Christen-Democratisch Appel
CHU	Christelijk-Historische Unie
Cons.	De Conservatieven.NL
CP	Centrumpartij
CPN	Communistische Partij Nederland
D66	Democraten 66
DAC	Democratisch Actie Centrum
DMP	Democratische Midden Partij
DNP	De Nieuwe Partij
DPK	Democratisch Politiek Keerpunt
DS'70	Democratisch Socialisten '70
KVP	Katholieke Volkspartij
LNP	Lijst Nieuwe Politiek
LPF	Lijst Pim Fortuyn
NMP	Nederlandse Middenstands Partij
OBP	Onafhankelijke Burger Partij
PSP	Pacifistisch Socialistische Partij
PPR	Politieke Partij Radikalen
PvdA	Partij van de Arbeid
PvN	Partij voor Nederland
PVV	Partij voor de Vrijheid
RPF	Reformatorische Politieke Federatie
SP	Socialistische Partij
SWP	Socialistische Werkers Partij
S2000	Senioren 2000
ToN	Trots op Nederland
VNL	VoorNederland
VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie

Noot: Partijafsplittingsen in de Tweede Kamer (vanaf 1946). Bewerkt van Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), 2016, via <http://dnpp.ub.rug.nl/node/386>